

مشاوره و راهنمایی در تعلیم و تربیت اسلامی

حسینی بیرجندی، سید مهدی، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۷۵ش، رقعی. کتاب مزبور، تحلیلی درباره‌ی برنامه‌های اسلام در زمینه‌ی کیفیت مشاوره و راهنمایی به عنوان یکی از راهکارهای تعلیم و تربیت است. در این کتاب، در دو بخش کلی تحت عناوین مشاوره و راهنمایی، مباحثی درباره‌ی مشاوره و اهمیت آن، اهداف مشاوره و موارد مشورت در اسلام، شرایط مشاوره و فنون مربوط به آن و همچنین ضرورت راهنمایی و انواع آن و فنون و مراحل راهنمایی در عرصه‌های گوناگون شغلی، تحصیلی، خانوادگی و تربیتی مطرح گردیده و دیدگاه‌های اسلام درباره‌ی بایسته‌های مشاوره و راهنمایی بیان شده است. نویسنده، نخست، به بحث درباره‌ی وظایف مشاوران و دستورالعمل‌های مشاوره پرداخته است و اهمیت مشاوره و اهداف مربوط به آن و اموری را که باید در آن به مشاوره اقدام نمود، بیان کرده است. آن‌گاه شرایط مشاور را بیان نموده و وظیفه‌ی مراجع مشورت‌دهنده را در رعایت مسائل مربوط به مشاوره، مانند تفکر و خویش‌شناسی، توکل و توبه درباره‌ی مشاوره، ایمان داشتن به مشاوره و ذکر و دعا در مشاوره را بررسی کرده و فنون کلی مشورت و مشاوره را برشمرده است.

در بخش بعدی کتاب، نویسنده، ابتدا، کلیاتی درباره‌ی راهنمایی و ضرورت برنامه‌ی راهنمایی در ارتباط با تفاوت‌های فردی ارائه نموده و چگونگی خدمات راهنمایی، مانند راهنمایی در امور شغلی و حرفه‌ای، راهنمایی تحصیلی، راهنمایی شخصی، راهنمایی در مقاطع مختلف تحصیل و زندگی، به ویژه در مسائل خانوادگی و مسائل مربوط به تعلیم و تربیت فرزندان

۱. دانش‌آموخته‌ی حوزه‌ی علمیه‌ی قم، پژوهشگر و کتاب‌شناس.

را بررسی نموده است. آن گاه به شرایط و بایسته‌های راهنمایی دانش‌آموزان در زمینه‌ی چگونگی سپری نمودن اوقات فراغت اشاره کرده و راهنمایی در حوزه‌ی بهداشت روانی راهنمایی در کلاس درس و پیشرفت تحصیلی، راهنمایی والدین در زمینه‌ی شیوه‌ی تعلیم و تربیت فرزندان، راهنمایی در کاربرد اصول و مبانی تعلیم و تربیت فرزندان، راهنمایی معلمان در تدریس و راهنمایی در روش‌های تربیت را از دیدگاه اسلام مورد شرح و بررسی قرار داده است.

مشورت و مشاوران در سنت و سیره‌ی پیشوایان

سامانی، سید محمود، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۷ش، ۲۰۰ صفحه، رقعی.

کتاب بالا پژوهشی در زمینه‌ی سیره‌ی عملی پیامبران الهی و امامان معصوم... مشورت گرفتن و مشورت دادن به دیگران است. در این پژوهش، ابتدا، کلیاتی درباره‌ی مفهوم مشورت، اهمیت و ضرورت آن مطرح و تاریخچه‌ی مشورت در ادیان دیگر و اسلام و همچنین ایران و روم باستان بیان شده و دیدگاه قرآن کریم درباره‌ی مشورت و همچنین سیره‌ی رسول خدا⁹، در این زمینه منعکس گردیده است. نویسنده به چرایی و علل مشورت در سیره‌ی پیشوایان دین و تأکید آنان در این باره اشاره کرده و اموری مانند الگوگیری مسلمانان، آزمایش کردن یاران، شخصیت دادن به مردم، ایجاد الفت و تألیف قلوب آنان، متهم نشدن به استبداد رأی، رشد فکری مردم و پرهیز از انتقاد در صورت شکست را از عوامل مشورت برشمرده و موارد و موضوعات مشورت، الزام‌آوری یا عدم الزام‌آوری مشورت برای پیشوایان دینی را بررسی نموده است.

در فصل دوم کتاب، گفتار پیشوایان دینی درباره‌ی مشورت و نیاز به آن، ویژگی‌های مشاوران شایسته و نالایق مورد بحث و بررسی قرار گرفته و تأکید شده است که باید با افراد خداترس، خردمند، صاحب تجربه، امین و معتمد، اهل علم، صاحب‌نظر و دوراندیش مشورت کرد و از مشورت کردن با افراد ترسو، بخیل، حریص، نادان، احمق، دروغ‌گو،

لجوج، فرومایه، تنبل، مستبد و همچنین با زنان باید پرهیز نمود، زیرا مشورت کردن با آنان نتیجه‌ای جز زیان ندارد. نویسنده همچنین وظایف مشاوران مانند پرهیز از خیانت و فریب، خیرخواهی، احترام به مشورت‌گیرنده و وظایف مشورت‌خواهان را نیز بیان و فواید و دستاوردهای مهم مشاوره را بررسی نموده و اموری مانند کسب تجربه، رهایی از پشیمانی، ازدیاد الفت و محبت، نشان دادن تواضع، رشد شخصیت اجتماعی، ایمنی از سرزنش و نجات از لغزش گمراهی و هلاکت را از آثار و برکات مشاوران برشمرده است. در پایان، نمونه‌هایی از مشورت‌خواهی و مشورت‌دهی امام علی⁷ به عنوان الگویی برای مشورت دادن و گرفتن بیان گردیده است.

روان‌درمانی و مشاوره با مسلمانان؛ رویکردی فرهنگ‌محور

دویری، مروان، ترجمه‌ی فرید براتی سده، افسانه صادقی، تهران، انتشارات رشد، چاپ اول، ۱۳۸۹ش، ۲۳۲ صفحه، وزیری.

این کتاب بیان راهکارهایی جدید برای روان‌درمانی و مشاوره، با تأکید بر فرهنگ اسلامی است. در این پژوهش تلاش شده است ضمن درک فرهنگ ناب اسلامی، به بررسی راه‌های جدیدی برای درمان بیماری‌های روانی و مشاوره دادن در این زمینه پرداخته شود و روش‌های موجود در جهان غرب در زمینه‌ی مشاوره و روان‌درمانی مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد. نگارنده، نخست، بر درک میراث فرهنگی اسلام تأکید کرده و اعراب و مسلمانان را به بیدار شدن و استفاده از فرهنگ غنی اسلامی، برای حل مشکلات فکری، رفتاری و روانی خویش دعوت نموده است. آن‌گاه فرهنگ اسلامی و فرهنگ غربی و سبک فرزندپروری، ساختار خانواده و ویژگی‌های روانی و فرهنگی این دو تمدن را ارزیابی کرده است. سپس به ویژگی‌های خانواده‌های مسلمان و عرب در جهان غرب، به ویژه امریکا، اشاره کرده و مشکلاتی را که این خانواده‌ها از نظر تربیتی، فرهنگی و اجتماعی با آن روبه‌رو هستند، بررسی می‌نماید.

وی جهان غرب را به تجدید نظر در زمینه‌ی مسائلی مانند رشد، تحول و شخصیت فراخوانده و شخصیت جمع‌گرای اعراب و مسلمانان را با شخصیت فردگرای جوامع غربی مقایسه نموده و از این منظر به آسیب‌شناسی مسائل روانی و اجتماعی مسلمانان و چگونگی روان‌درمانی پرداخته است. در این باره، نگارنده مسائل مرتبط با سنجش روان‌شناسی و شخصیت و نوع جهان‌بینی و دلبستگی‌های مسلمانان و اعراب را مورد مطالعه قرار داده و ابزارها و سازوکارهایی برای سنجش مسائل فرهنگی آنان معرفی کرده است. تشخیص و آسیب‌شناسی روانی در مسلمانان و اعراب و حل انواع اختلال‌های اضطرابی، خلقی، روان‌پریشی، گسستگی، جنسی و شخصیتی آنان، نحوه‌ی کار با مراجعان عرب و مسلمانان در خارج کشور و محدودیت‌های رویکردهای روان‌درمانی در این زمینه، ارائه راهکارهایی برای روان‌درمانی و مشاوره‌ی فرهنگ‌محور و خانواده‌درمانی در مقایسه با زنان مسلمان و عرب، با تأکید بر مباحث اسلامی، از مباحث پایانی این کتاب به شمار می‌رود.

مشاوره در آینده‌ی علم و دین

فقیهی، علی نقی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۸۷ش، ۲۲۸ صفحه، وزیری.

کتاب مذکور رویکردی علمی و دینی به ابعاد مختلف مشاوره و تبیین آموزه‌های اسلام در این زمینه به شمار می‌رود. در این نوشتار، با توجه به تعالیم اسلام و علوم تربیتی و روان‌شناختی، به بررسی زوایای مختلف مشاوره و اهداف، کیفیت، کارکردها، مراحل و روش‌های مشاوره پرداخته شده است. نویسنده، نخست، تاریخچه‌ای از مشاوره و راهنمایی در اسلام و ایران ارائه نموده و سپس به مفهوم‌شناسی مشاوره، فرق مشاوره و راهنمایی، تمایز مشاوره و روان‌درمانی، اهمیت مشاوره در قرآن و احادیث، موضوع و هدف مشاوره و ضرورت آن، به ویژه در مدارس، پرداخته است. آن گاه صفات و ویژگی‌های مشاور، مانند عالم بودن، توانایی ایجاد ارتباط عاطفی با دیگران، خلوص، بردباری، توانایی ادامه‌ی مشاوره و پی‌گیری مسائل و مشکلات مراجع تا مرحله‌ی نهایی حل مشکلات، رازداری، نقش الگویی، احترام به

همکاران، خودآگاهی، تقوا و علاقه‌ی شایسته را بیان نموده است و وظایف مراجع و اصول مشاوره و راهنمایی، مانند توجه به کرامت و شرافت ذاتی و اختیاری مراجع‌کننده، آزادی و اختیار، راهنمایی براساس واقعیت و حق، توجه به ویژگی‌های مراجع‌کننده و تعاون و همکاری مشاور و مراجع‌کننده را بررسی می‌کند. در بخش‌های دیگری از کتاب، نویسنده به انواع مشاوره و راهنمایی و روش‌های آن اشاره کرده و روش‌های مستقیم، غیرمستقیم و انتخابی مشاوره، روش‌های تعقلی و تحلیل روانی، راه‌های کشف روش‌ها و روش‌های مستفاد از سیره‌ی معصومان : را مورد شرح و بررسی قرار داده است. در ادامه نیز به مراحل انجام روش‌ها و فنون مشاوره، اعم از مرحله‌ی آغاز، مرحله‌ی ادامه و مراحل پایانی پرداخته است و نحوه‌ی سازمان‌دهی مشاوره، استفاده از روش تست و مصاحبه، انعکاس احساسات و عمیق شدن در حالات مراجع‌کننده و روش‌ها و فنون دیگر مشاوره مانند روش تقویت اراده، روش درمان کم‌رویی، روش برخورد با پرخاشگری، پرورش اعتماد به نفس، روش درمان افسردگی، روش پیش‌گیری از اضطراب و امتحان و درمان آن، روش برخورد با دروغ‌گویی و همچنین انواع راهنمایی، مانند راهنمایی تحصیلی، شغلی، حرفه‌ای، خانوادگی، بهداشتی و اجتماعی را بیان می‌نماید.

نصیحت از دیدگاه اسلام

فاضلی، رحمت الله، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۵ش، ۳۰۲ صفحه، وزیری.

نوشتار بالا رویکردی قرآنی و روایی درباره‌ی ابعاد مختلف نصیحت و راهنمایی کردن دیگر و چگونگی نصیحت و بایسته‌های آن است. در این اثر، ابتدا، کلیاتی از جایگاه و اهمیت نصیحت و وجوب آن در آموزه‌های اسلامی مطرح شده و سپس ضرورت آن از دیدگاه عقل، قرآن و احادیث و سیره‌ی عملی معصومان : تبیین گردیده است. آن گاه نسبت نصیحت و امر به معروف و نهی از منکر مشخص شده و وجوه اشتراک و افتراق آن دو بیان گردیده است. در ادامه نیز نویسنده نصیحت و مقام ناصح و ویژگی‌های ناصحین واقعی را بیان و

فرق بین نصیحت‌کنندگان واقعی و غیرواقعی را مشخص نموده است.

در بخش‌های بعدی کتاب، نگارنده مرزهای نصیحت و ویژگی‌های نصیحت مطلوب و شایسته را بیان کرده است و نتیجه می‌گیرد که نصیحت واقعی، موجب قرب به درگاه الهی و سبب یاری بر دین و اصلاح نفس می‌گردد. وی تأکید می‌کند که باید ناصحین را دوست داشته باشیم و نصیحت را تعطیل نکنیم و نصیحت‌کنندگان را خیرخواه خویش بدانیم. وی راز رکود نصیحت در جامعه را شیطان، بی‌دینی، لاپرواہی‌گری، حسادت، بی‌اثر پنداشتن نصیحت، نبود تعصب دینی و غیرت اخلاقی، کوتاه‌فکری، بی‌تعهدی، ترس و خجالت عنوان کرده و موانع پذیرش نصیحت را اموری مانند تکبر، نداشتن خوف و رجا، منتقل نکردن صحیح، وجود عقده‌های روانی، دنیاطلبی، گناه و هواپرستی، تعصب کور، حب جاه و مقام، سخت‌گیری بی‌حد و حساب و فقدان تجزیه و تحلیل صحیح مفاد نصیحت نام برده و پیامدهای ترک نصیحت را کم شدن خیر و برکت، خیانت در دوستی، خیانت به خدا و رسول خدا⁹، دشمنی با خدا، سلب عقل، گرفتار شدن به مکر ناپاکان، نشانه‌ی بخل، نافرمانی دوستان و یاری دشمنان، موفق نشدن و هلاکت جامعه دانسته است. بیان ویژگی‌های نصیحتگران نمونه، به ویژه ویژگی‌های اخلاقی آنان، حقوق ناصحان، شیوه‌های نصیحت از دیدگاه آموزه‌های اسلامی، معرفی انواع الگوها در نصیحت، عوامل تأثیرگذاری نصیحت و معرفی تعدادی از ناصحان از انبیاء، ائمه¹⁰، اولیای الهی، عالمان دینی، فیلسوفان و اندیشمندان مختلف، از دیگر مندرجات این نوشتار است.

راهنمایی و مشاوره از دیدگاه اسلام: تحصیلی، شغلی، خانوادگی

مطهری، محمدرضا، قم، دفتر تبلیغات اسلامی قم، چاپ اول، ۱۳۷۹ش، ۲۰۰ صفحه، رقی.

کتاب بالا بررسی راهکارها و بایسته‌های راهنمایی و مشاوره در زمینه‌های تحصیلی، شغلی و خانوادگی از دیدگاه آموزه‌های اسلامی است. در این نوشتار، ابتدا، تاریخچه‌ای از راهنمایی و مشاوره ارائه شده و تعریف راهنمایی و هدایت از دیدگاه قرآن و سنت بیان گردیده است.

سپس عوامل مؤثر در پیدایش فکر راهنمایی و مشاوره از دیدگاه اسلام مورد بحث و بررسی قرار گرفته و اموری مانند محبت و دگردوستی، مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه‌ی راهنمایی و جلوگیری از خسران انسان و راهنمایی به عنوان عامل رشد و تکامل انسان و تفاوت بزرگسالان و نوجوانان از نظر فکری و رفتاری به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیدایش راهنمایی و مشاوره عنوان شده است. در ادامه، نویسنده به اصول کلی راهنمایی در اسلام مانند تأکید بر اصل فطرت و کرامت انسانی، اصل اختیار، تغییرپذیری، مسئول بودن انسان و کمال‌جویی وی، توجه به ابعاد وجودی انسان، اصل تفاوت‌های فردی و اصل مبتنی بر همکاری و راهنمایی اشاره کرده و اهداف آنی و غایی از راهنمایی از نظر اسلام را هدایت، رشد و بندگی انسان بیان نموده است.

در فصول بعدی کتاب، نویسنده به بحث درباره‌ی راهنمایی و مشاوره تحصیلی پرداخته و ضمن بیان دیدگاه اسلام در زمینه‌ی کسب دانش، روش راهنمایی و مشاوره در حوزه‌های علمیه، راهنمایی در برخورد با دانش‌آموزانی که دارای شرایط عالی نیستند، راهنمایی برای استفاده کردن از اوقات فراغت جوانان و نوجوانان و راهنمایی به منظور انتخاب دوست مطلوب را بررسی نموده است. پس از آن، به تبیین بایسته‌های راهنمایی و مشاوره در امور شغلی و حرفه‌ای می‌پردازد و ضمن ارائه‌ی تعریفی از کار و جایگاه آن در اسلام و مذمت بیکاری در آموزه‌های اسلامی، والدین را در زمینه‌ی انتخاب شغل فرزندان راهنمایی نموده است. در بخش‌های بعدی کتاب، راهنمایی و مشاوره در امور بهداشتی و رعایت بهداشت فردی، اجتماعی، بهداشت روانی و جنسی در کودکان و نوجوانان، راهنمایی و مشاوره در امور خانوادگی و رعایت حقوق والدین و فرزندان و وظایف متقابل همسران و حقوق و وظایف متقابل فرزندان و والدین، فنون و روش‌های مشاوره و ویژگی‌های راهنما و مشاور بیان گردیده است.

راهنمایی و مشاوره کودک (مفاهیم و کاربردها)

شفیع‌آبادی، عبدالله، تهران، انتشارات سمت، چاپ هشتم، ۱۳۷۹ش، ۱۳۹صفحه، وزیر.

این کتاب مروری بر راهکارهای تربیت و فنون مشاوره‌ی کودک، با توجه به ویژگی‌های دوران کودکی و رفتار کودکان است. در این کتاب، که به عنوان منبع درسی درس «راهنمایی و مشاوره‌ی کودک»، برای دانشجویان رشته‌ی علوم تربیتی در مقطع کارشناسی به شمار می‌رود، مفاهیم و کاربردهای راهنمایی و مشاوره‌ی کودک، به منظور استفاده‌ی دانشجویان و مربیان دیگر و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نگارنده، نخست، کلیاتی درباره‌ی راهنمایی و مشاوره‌ی کودک، اهداف، تاریخچه، ضرورت و اصول کلی راهنمایی و مشاوره‌ی کودک ارائه کرده و سپس ویژگی‌های کودکان در دوران شیرخوارگی، دوران کودکی و دبستانی را از نظر رشد جسمانی، ذهنی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی مورد ارزیابی قرار داده و روش‌های ارزش‌یابی کودکان از طریق مشاهده، مصاحبه، پرسش‌نامه، مقیاس درجه‌بندی، شرح‌حال‌نویسی، گروه‌سنجی و آزمون‌های روانی بررسی نموده است. آن‌گاه نقش افراد گوناگون مانند آموزگار، والدین، مددکار اجتماعی، روان‌سنج، مدیر و انجمن اولیا و مربیان را در راهنمایی و مشاوره‌ی کودک تبیین و فنون مشاوره‌ی کودک و نظریه‌های مشاوره‌ی وی را بیان نموده است. در این زمینه، نگارنده به نظریه‌هایی مانند نظریه‌ی مراجع-محوری، نظریه روان‌شناسی فردی، نظریه‌ی عقلانی-عاطفی، نظریه‌ی واقعیت‌درمانی و نظریه‌ی رفتاردرمانی اشاره کرده و روش‌های تغییر دادن رفتار کودکان از رفتارهای نامطلوب به مطلوب و همچنین نقش بازی در مشاوره کودک را بیان نموده است. در بخش پایانی کتاب، نویسنده به چگونگی شناخت و درمان مشکلات رفتاری کودکان پرداخته و ضمن تبیین مفهوم و ماهیت مشکلات آنان، به بررسی درمان مشکلاتی مانند ترس، ناخن‌جویدن، شب‌ادراری، اوتیسم، حسادت، پرخاشگری، تیک عصبی، گوشه‌گیری، دروغ‌گویی، افسردگی، دزدی کردن، لکنت زبان و علل آنها پرداخته و از منظری تربیتی و روان‌شناختی، به تبیین این مشکلات مبادرت ورزیده است.

اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش

اردبیلی، یوسف، تهران، انتشارات بعثت، چاپ هفتم، ۱۳۷۹ش، ۴۰۴صفحه، وزیر.

در این پژوهش، که در ۳۲ فصل تدوین شده است، اصول کلی و روش‌های مختلف مشاوره و راهنمایی و نظریه‌های گوناگون در این زمینه، با توجه به مقیاس‌ها، آزمایش‌ها و رفتارشناسی افراد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در فصول ابتدایی کتاب به بحث درباره لزوم راهنمایی و مشاوره، تعریف و هدف‌های آن، انواع راهنمایی، تاریخچه‌ی آن در ایران از صدر اسلام تا عصر کنونی و روش‌های پیشرفته‌ی راهنمایی در جهان و ایران در عصر کنونی پرداخته شده است و منابع مهم راهنمایی مانند قرآن کریم، نهج‌البلاغه، کتاب‌های اخلاقی علمای بزرگ مسلمان مانند غزالی، ابن‌سینا، خواجه نصیرالدین طوسی و اشعار شاعران نامی مانند سعدی و مولوی و برخی از کتاب‌های کنونی در این زمینه معرفی شده‌اند. پس از آن، نویسنده به فنون راهنمایی و پرونده‌ی تحصیلی و نحوه‌ی تنظیم پرونده و محتویات آن و کاربرد تنظیم آن در مشاوره و راهنمایی اشاره کرده و روش‌های دیگر راهنمایی، مانند تنظیم پرسش‌نامه برای دانش‌آموزان و والدین آنها، روش مشاهده‌ی رفتار و اصول حاکم بر این روش، روش واقع‌نویسی و شکل و فرم آن در راهنمایی کودک و نوجوان دانش‌آموز و همچنین روش‌هایی از جمله مقیاس درجه‌بندی، گروه‌سنجی، مصاحبه، تست، نرْم، استفاده از نمودار پراکندگی، شرح‌حال‌نویسی و... را مورد بحث قرار داده است.

در هر یک از این روش‌های نام برده شده، نویسنده، ضمن تعریف و تفسیر آن، روش استفاده از آنها در راهنمایی و مشاوره را بیان نموده و تاریخچه‌ی آن روش و کارکردهای آن در راهنمایی و مشاوره را بررسی نموده و انواع تست‌های روان‌شناسی و طرز تهیه‌ی آنها در رفتارشناسی افراد و ویژگی‌ها و شرایط اساسی این تست‌ها را با توجه به شواهد عقلی، منطقی، تجربی و آماری تفسیر و تحلیل کرده است.

در فصل‌های بعدی کتاب، نویسنده به بحث درباره‌ی چگونگی تشخیص مسائل و مشکلات دانش‌آموزان پرداخته و راه‌های تشخیص مشکلات آنان در تحصیل، انتخاب رشته، مسائل شغلی و حرفه‌ای، انتخاب‌های گوناگون، مشکلات مالی و بدنی، مشکلات شخصی و اجتماعی

و همچنین تشخیص مسائل خانوادگی را بیان و چگونگی مطالعه‌ی موردی در هریک از این زمینه‌ها را ارائه کرده است.

بیان مسائلی مانند راهنمایی‌سازی و چگونگی این روش در راهنمایی و مشاوره، راهنمایی گروهی، صفات و ویژگی‌های مشاور و راهنما و وظایف و مسئولیت‌های آنان، برنامه‌ی تحصیلی آموزگار و نقش وی در نشاط روحی دانش‌آموزان، تئوری و نقش آن در راهنمایی و مشاوره، انواع نظریه‌ها و تئوری‌های مشاوره و راهنمایی و مکاتب مربوط به آن، از دیگر مندرجات مهم این کتاب است.

زمینه‌ی راهنمایی و مشاوره در تعلیم و تربیت

نیکزاد، مهرآرا و محمود، علی‌اکبر، تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۷۵ش، چاپ چهارم، ۳۰۶ صفحه، وزیری.

کتاب مزبور به بیان روش‌ها و الگوهای مختلف راهنمایی، مشاوره، تعلیم و تربیت دانش‌آموزان می‌پردازد. در این نوشتار، ابتدا، کلیاتی درباره‌ی مشاوره و راهنمایی و تاریخچه‌ی هدایت و ارشاد در اسلام ارائه شده و فلسفه‌ی راهنمایی، عوامل مؤثر در لزوم و گسترش راهنمایی، اهداف راهنمایی، انواع و فواید آن بیان گردیده است. آن‌گاه نویسنده از منظری شغلی، به بررسی زمینه‌های راهنمایی و مشاوره پرداخته و ضمن ارائه‌ی تعریفی از کار، شغل، حرفه و نقش راهنمایی حرفه‌ای، به ابعاد گوناگون کار کردن، انتخاب شغل و به دیدگاه‌های گوناگونی در زمینه‌ی راهنمایی شغلی اشاره کرده است و نظریه‌های مختلف در این باره را مطرح می‌نماید. وی همچنین به اصول راهنمایی حرفه‌ای یا شغلی در مدارس و اهداف اطلاعات شغلی نیز پرداخته است و روش‌های ارائه‌ی اطلاعات شغلی یا حرفه‌ای در مدارس و مشکلات شغلی و عوامل مؤثر در انتخاب شغل را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

در بخش‌های دیگری از کتاب، نویسنده خدمات و کارکردهای راهنمایی و مشاوره در مدارس را بیان و نیاز بزرگسالان به خدمات راهنمایی و چگونگی ارائه‌ی خدمات اطلاعاتی به دانش‌آموزان را در هدایت تحصیلی بررسی می‌نماید. در این باره، نگارنده به نقش و حدود

وظایف هر یک از کارکنان مشاوره و راهنمایی اشاره و نقش افرادی مانند مدیر مدرسه، آموزگار، مشاور راهنمایی و متخصصان دیگر را در این زمینه تبیین کرده است و روش‌های شناخت دانش‌آموز با استفاده از آزمون‌های روانی بیان می‌نماید و انواع آزمون‌های روانی و نحوه‌ی محاسبه سن عقلی و سنجش بهره‌ی هوشی دانش‌آموزان و نرّم‌های سنجش هوشی آنان را بررسی کرده است. در ادامه، نویسنده به روش‌های دیگری در سنجش رفتار و شناخت دانش‌آموزان، مانند روش مصاحبه، شرح‌حال نویسی، تنظیم پرسش‌نامه و نمونه‌هایی از آن، روش مشاهده‌ی رفتار و ثبت آن، واقعه‌نویسی، مقیاس درجه‌بندی، گروه‌سنجی، پرونده‌ی تحصیلی و مطالعه‌ی موردی اشاره کرده و با توجه به ویژگی‌های کودکان و نوجوانان و نقش والدین و مدرسه در تربیت و تعلیم آنان، راهکارهای شناخت و راهنمایی کودکان و نوجوانان، مشاوره و تئوری‌های مشاوره‌ای، الگوها و مدل‌های راهنمایی و مشاوره، ماهیت گروه‌ها و مشاوره یا روان‌درمانی گروهی، مبانی فرهنگی و اجتماعی راهنمایی و مشاوره، نقش فرهنگ در شخصیت و ماهیت کمال‌گرایی یا خویش‌سازي را در آنان مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در دوره‌های تحصیلی

صافی، احمد، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹ش، ۲۳۵ صفحه، وزیری.

کتاب بالا بررسی اهداف، اصول، مبانی و روش‌های راهنمایی و مشاوره را در دوره‌های مختلف تحصیلی بررسی می‌کند. در این کتاب، نخست، کلیاتی درباره‌ی راهنمایی و مشاوره، مفهوم و تعریف آن، تفاوت راهنمایی و مشاوره، جایگاه مشاوره و راهنمایی در اسلام، سیره‌ی اهل‌بیت : در این زمینه و اهمیت و ضرورت راهنمایی و مشاوره در سازمان‌های آموزش و پرورش ارائه شده و سپس اهداف، اصول و خدمات راهنمایی و انواع آن بیان گردیده است. در ادامه، نویسنده به مدل‌ها و روش‌های راهنمایی، به ویژه در دوره‌های مختلف تحصیلی، اشاره کرده و فواید و ضرورت توجه به راهنمایی حرفه‌ای و شغلی و روش‌های کسب

اطلاعات شغل، مراحل راهنمایی شغلی و راهنمایی‌سازی را بررسی نموده است. در همین زمینه، نویسنده به الگوهای رایج در راهنمایی و مشاوره پرداخته و الگوهای اولیه و ثانویه در این زمینه را معرفی نموده است و الگوهای راهنمایی مبتنی بر رشد و الگوهای راهنمایی به عنوان مجموعه خدمات را ترسیم می‌کند. وی همچنین نظریه‌ها و روش‌های مشاوره، مانند نظر مراجع مرکزی، نظریه‌ی عقلانی، نظریه‌ی عاطفی، نظریه‌ی واقعیت‌درمانی و نظریه‌ی رفتاردرمانی را معرفی و روش‌های مستقیم و غیرمستقیم مشاوره و ویژگی‌های هر یک از این روش‌های رایج را بررسی نموده است.

در فصول بعدی کتاب، نویسنده به نقش کارکنان آموزشگاه‌ها و مدارس تحصیلی در دوران مختلف تحصیلی در زمینه‌ی مشاوره و راهنمایی اشاره کرده و روش‌ها و فنون شناخت راهنمایی دانش‌آموزان، مبانی شناخت آنان و چگونگی چنین شناختی از آنان از طریق پرسش‌نامه، مشاهده، واقع‌نویسی سیاه رفتار، مقیاس درجه‌بندی رفتار، گروه‌سنجی، شرح‌حال نویسی، انواع تست‌ها و آزمون‌های مختلف، مصاحبه، کارنامه‌ی تحصیلی، مطالعه‌ی موردی و پرونده‌ی تحصیلی را مورد مطالعه، تجزیه و تحلیل قرار داده است.

در بخش پایانی کتاب، وی کلیاتی درباره‌ی نظام آموزش و پرورش ایران و جایگاه راهنمایی و مشاوره در این نظام مطرح کرده و دلایل ضرورت راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش ایران در دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه را بررسی نموده است و طرح و برنامه‌های بهره‌گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های تحصیلی ایران را تحلیل می‌نماید. وی پس از پایان هر فصل، نتیجه‌گیری و خودآزمایی ارائه کرده است تا مطالب مندرج در هر فصل با اتقان بیشتری ادامه یابد.

راهنمایی و مشاوره گروهی

نوابی‌نژاد، شکوه، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۸۳ش، ۱۳۱صفحه، وزیر.

نوشتار فوق بیان ماهیت و راهکارهای مشاوره و راهنمایی گروهی و فرایند و رویکردهای مختلف در این‌باره مورد توجه قرار داده است. در کتاب حاضر، که برای استفاده‌ی دانشجویان رشته‌ی علوم تربیتی و درس مشاوره و راهنمایی آنان، به عنوان منبع اصلی درسی و به ارزش دو واحد تدوین شده است، اصول کلی حاکم بر مشاوره و راهنمایی گروهی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و انواع گروه‌ها و راهکارهای ایجاد ارتباط با آنها در چنین مشاوره و راهنمایی تبیین گردیده است. نگارنده، نخست، کلیاتی درباره‌ی تعریف گروه، مبانی کارگروهی و تفاوت راهنمایی، مشاور و روان‌درمانی گروهی و تاریخچه‌ی این شیوه‌ی درمان ارائه نموده است و اهداف و مفهوم مشاوره و راهنمایی گروهی و ماهیت کارگروهی و اهداف و تعریف مشاوره‌ی گروهی و همچنین اصول مشاوره‌ی گروهی را بیان می‌کند. آن‌گاه ماهیت و فرایند مشاوره‌ی گروهی و فعالیت‌های گروهی و اهداف کارگروهی را بیان و محاسن و مزایای مشاوره‌ی گروهی و دلایل موفقیت چنین مشاوره‌ی را تبیین نموده است. نحوه‌ی ایجاد ارتباط در گروه، ساختار گروهی، انواع گروه‌ها و گروه‌درمانی به عنوان نظامی امن، بسته و قانونمند، از دیگر مباحث مطرح شده در بخش اول کتاب است.

در بخش‌های بعدی کتاب، موضوعات مطرح در مشاوره‌ی گروهی و راه‌های ایجاد ارتباط میان گروه‌ها مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و چگونگی سازمان‌دهی مشاوره‌ی گروهی، اصول سازمان‌دهی، چگونگی تشکیل گروه‌ها در مدرسه و مراحل تکاملی مشاوره‌ی گروهی تبیین گردیده است. در ادامه، نویسنده به نظریه‌های گروه‌درمانی و مشاوره‌ی گروهی و مبانی این نظریه‌ها پرداخته و رویکردهای مختلف در مشاوره‌ی گروهی را بیان نموده است. در این زمینه، وی به تبیین مبانی نظری و فرضیه‌های مختلف در مشاوره‌ی گروهی و ویژگی‌های آن را بررسی نموده است. در این‌باره، وی به چگونگی ارتباط کلامی و غیرکلامی رهبر گروه با اعضای گروه اشاره کرده و انتظارات و توقعات متقابل رهبر اعضا را شرح داده است.

در بخش پایانی کتاب نیز مباحثی در زمینه‌ی عوامل مؤثر در پویایی و مشاوره‌ی گروهی،

ویژگی‌های گروه‌های مشاوره‌ای موفق، موقعیت‌های دشوار و مشکلات در گروه، مشکلات گروهی و چگونگی تشخیص و مقابله با آن، محدودیت‌های کار در مشاوره‌ی گروهی و شیوه‌های نظارت و ارزش‌یابی گروه مطرح شده است.

مشاوره‌ی کاربردی

شاکری، رضا، قم، مرکز نشر هاجر، چاپ اول، ۱۳۸۵ش، ۱۶۸صفحه، رقعی.

در این کتاب تلاش شده است مهم‌ترین مسائل مشاوره، با نگاهی کاربردی در دو بخش، با عناوین کلیات مشاوره و مشکلات شایع و روش‌های مقابله مطرح شود.

در بخش نخست کتاب، ابتدا، تاریخچه‌ای از مشاوره، تعریف مشاوره، انواع مشاوره از نظر تعداد، اهداف مشاوره و راهنمایی و اصول کلی حاکم بر مشاوره ارائه گردیده و روش‌های مشاوره با توجه به زیربنای فلسفی آن و همچنین فنون مشاوره و مراحل که مشاور باید در روش انتخابی خویش برای مشورت دادن به دیگران رعایت کند، مورد بحث و بررسی قرار گرفته و تکنیک‌ها و مهارت‌های خرد در مصاحبه، برای ارائه‌ی مشاوره مطلوب بیان گردیده است.

در بخش دوم کتاب، نویسنده به مهم‌ترین مشکلات رایج در مشاوره اشاره نموده و شیوه‌های درمان برخی از بیماری‌های روانی مانند وسواس فکری و وسواس عملی را به همراه بیان نمونه‌هایی از آنها بیان نموده است. آن‌گاه به راهکارهای درمان افسردگی و علل آن پرداخته و روش‌های مقابله با افسردگی را به وسیله‌ی مشاوره بیان نموده است. در ادامه، نویسنده به شیوه‌های درمان کم‌رویی و اقسام آن اشاره کرده است و علل و عوامل کم‌رویی، روش‌های درمان آن و راهکارهای تقویت اعتماد به نفس در افراد کم‌رو را توسط تست شخصیت کتل بیان می‌نماید. در تست شخصیت کتل، شانزده عامل برای شناسایی شخصیت افراد از نظر روان‌شناختی در نظر گرفته شده است.

نویسنده، در پایان، اهداف و قلمرو تست شانزده‌گانه‌ی کتل برای شناسایی شخصیت، نحوه‌ی اجرای این تست‌ها، نحوه‌ی تنظیم پرسش‌نامه، روش نمره‌گذاری، طرز استخراج

نتایج و روش هنجار‌گزینی در تست شخصیت کتل را ضمیمه‌ی کتاب کرده است. نویسنده با رویکردی روان‌شناختی، به تبیین راهکارهای مشاوره کاربردی پرداخته و از آموزه‌های دینی و سیره‌ی عملی معصومان : نیز در این زمینه استفاده نموده است.

آشنایی با اصول و فنون مشاوره

رهنمایی، سیداحمد، قم، مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی 4، چاپ اول، ۱۳۸۴ش، ۲۴۸ صفحه، وزیری.

این نوشتار، درباره‌ی آشنایی با فرایند مشاوره و روش‌ها، اصول و فنون مربوط به آن به صورت درس‌نامه است. در این نوشتار، ابتدا، به بحث درباره‌ی چیستی مشاوره پرداخته شده و مفهوم مشاوره و فرایندی بودن آن تبیین گردیده است. سپس ارتباط مشاوره با حرفه‌های متناسب خود، مانند راهنمایی و روان‌درمان‌گری، بیان شده و فرایندهای مشاوره‌ی صحیح، مانند فضاسازی برقراری رابطه، مصاحبه‌ی عملیات تشخیصی، توصیه و پی‌گیری، تبیین گردیده است. در ادامه، نویسنده به نقش رویکردها و گرایش‌های نظری و کاربردی در مشاوره اشاره کرده و رویکردهای روان‌شناختی، تربیتی، انسان‌شناختی، جامعه‌شناختی و شبکه‌ای یا میان‌گرایشی در مشاوره را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

در فصل‌های دیگر کتاب، نگارنده به نقش برخی دیگر از رویکردهای نظری و کاربردی در مشاوره، مانند رویکردهای فنی و مهارتی، رویکردهای الگویی، رویکردهای عاطفی و معنوی، رویکردهای شخصی و سلیقه‌ای و رویکردهای کاربردی و میان‌گرایشی مشاوره، اشاره نموده و اصول ارتباطات مشاوره‌ای و عناصر ارتباطات در مشاوره را تبیین کرده و رابطه‌ی حرفه‌ای بین مشاوره و مراجع-اعم از رابطه‌ی حرفه‌ای عالمانه، رابطه‌ی حرفه‌ای یاورانه، رابطه‌ی حرفه‌ای صمیمانه و متعهدانه و همچنین آموزش‌های لازم و کارورزی‌های کافی و میدانی مستمر در مشاوره- را بیان نموده است. در این زمینه، نویسنده به بحث درباره‌ی ساختار ارتباطات در مشاوره-اعم از ارتباطات کلامی و غیرکلامی در مشاوره- پرداخته و انواع این ارتباطات را تحلیل نموده است.